

حوزه‌های تربیت و یادگیری

دکتر میترا دانشور

با ظهور سطحی از برنامه، تحت عنوان «برنامه درسی ملی» مفاهیم جدیدی وارد ادبیات رشته برنامه‌ریزی درسی شد که یکی از آن‌ها حوزه یادگیری^۱ است. این اصطلاح در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با عنوان «حوزه‌های تربیت و یادگیری» مطرح شده است. برخی از صاحب‌نظران، حوزه‌های یادگیری را قلمروهایی علمی با محتوا، روش‌ها و فرایندهای متمایز می‌دانند که از مجموعه‌ای (خوشه‌ای) از دروس تشکیل شده‌اند. به‌عنوان مثال علوم تجربی یک حوزه یادگیری با قلمرو، روش‌ها و فرایندهای علمی متمایز از سایر حوزه‌ها به شمار می‌آید که از دروسی چون زیست‌شناسی، فیزیک، شیمی، زمین‌شناسی، زیست‌فناوری و... تشکیل شده است. همچنین ریاضیات یک حوزه یادگیری است که از دروسی چون حساب، هندسه، آمار، جبر، مثلثات و... تشکیل شده است. نیز مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری است که از دروسی چون تاریخ، جغرافیا، علوم اجتماعی، اقتصاد و... تشکیل شده است. شما بگویید زبان و ادبیات فارسی از چه دروسی تشکیل شده است؟

معادل عناوین حوزه‌ها نخواهد بود. یعنی ممکن است یک عنوان در جدول ساعات درسی یک، دو یا چند حوزه یادگیری را پوشش دهد.

برای انتخاب عناوین حوزه‌های تربیت و یادگیری ملاحظات و مفروضاتی را باید در نظر گرفت. ملاحظات و مفروضات اولیه در استنباط و تعیین حوزه‌های تربیت و یادگیری عبارت‌اند از:

- ارتباط آن‌ها با هدف کلی برنامه درسی ملی و الگوی هدف‌گذاری آن؛
  - شایستگی‌های پایه؛
  - همخوانی با اسناد فرادستی؛
  - و هماهنگی با اصول حاکم بر برنامه درسی ملی.
- البته تأثیرپذیری از ساختار دانش و تجارب بین‌المللی و توافق کارشناسی (تصمیم‌گیری براساس واقعیت) نیز در این زمینه مؤثر بوده است.

یازده حوزه یادگیری

در حال حاضر حوزه‌های تربیت و یادگیری برنامه‌درسی ملی ایران در یازده حوزه پیش‌بینی شده‌اند. همان‌طور که در بالا ملاحظه می‌کنید، در سال ۱۳۹۱، تغییراتی در برنامه درسی ملی، نسبت به سال ۱۳۸۹، انجام شده است. شما کدام یک را ترجیح می‌دهید؟ چرا؟

حوزه تربیت و یادگیری تفکر و حکمت به‌دنبال ایجاد زمینه‌هایی برای

دوره‌ها و پایه‌های تحصیلی لزوماً معادل عناوین حوزه‌ها نخواهد بود و مفاهیم حوزه‌های یادگیری به‌صورت تلفیقی ارائه خواهد شد. (برنامه‌درسی ملی، ۱۳۹۱: ۱۹)

نکاتی که در این تعریف مورد تأکید قرار گرفته است

- حوزه یادگیری حدود محتوا را روشن می‌سازد. به‌عنوان مثال محتوای حوزه ریاضیات از محتوای حوزه زبان و ادبیات متمایز است.
- روش‌ها و فرایندهای مورد تأکید حوزه را روشن می‌سازد. مثلاً روش‌های مورد استفاده در علوم تجربی مشاهده و آزمایش است، اما روش‌های مورد تأکید در حوزه معارف اسلامی بیشتر بر روش‌های عقلانی استوار است.
- عناصر کلیدی یادگیری را روشن می‌سازد. قلمرو و حدود محتوایی بسیاری از حوزه‌های یادگیری به قدری گسترده و وسیع است که می‌باید از بین آن‌ها دست به انتخاب زد. لذا در بیانیه‌های حوزه‌های یادگیری برنامه درسی ملی ایده‌ها و عناصر کلیدی^۲ که یادگیری دانش‌آموزان حول آن سازماندهی می‌شود مشخص شده است.
- این حوزه‌ها با یکدیگر ارتباط دارند.
- عناوین موضوعات درسی در دوره‌ها و پایه‌های تحصیلی لزوماً

حوزه‌های یادگیری بستر اصلی برای تسهیل فرایند تعلیم و تربیت، جهت دستیابی به اهداف برنامه درسی ملی می‌باشند. هر یک از حوزه‌های یادگیری گسترده و محدوده دانش، مهارت‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌های مرتبط با یادگیری دانش‌آموزان پیش‌دبستانی تا پایان دوره متوسطه را توصیف می‌کنند.

نکته اساسی این تعریف این است که حوزه‌های یادگیری را بستری برای تسهیل فرایند تعلیم و تربیت می‌شناسد. بستری که در جهت دستیابی به اهداف برنامه‌درسی ملی یعنی همان انسان متفکر، با ایمان، دارای علم و عمل و اخلاق می‌باشد. در این تعریف یادگیری دانش‌آموزان، بر ساختار موضوع درسی ترجیح داده شده است. این تمایز در جهت تمایز قلمرو موضوعی نیست بلکه در جهت قلمرو یادگیری دانش‌آموزان است.

حوزه‌های یادگیری در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران

در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران حوزه‌های تربیت و یادگیری بدین‌گونه تعریف شده است: «حوزه‌های تربیت و یادگیری، حدود محتوایی، روش‌ها، فرایندها، و عناصر کلیدی یادگیری را روشن می‌سازند. این حوزه‌ها با یکدیگر ارتباط دارند لیکن عناوین موضوعات درسی در

عناوین حوزه‌های تربیت و یادگیری

عناوین پیشنهاد شده به شورای عالی آموزش و پرورش	عناوین تصویب شده توسط شورای عالی آموزش و پرورش
۱. تفکر و حکمت	۱. حکمت و معارف اسلامی
۲. قرآن و معارف اسلامی	۲. قرآن و عربی
۳. زبان و ادبیات فارسی	۳. زبان و ادبیات فارسی
۴. فرهنگ و هنر	۴. فرهنگ و هنر
۵. کار و فناوری	۵. سلامت و تربیت بدنی
۶. سلامت و تربیت بدنی	۶. کار و فناوری
۷. علوم انسانی و مطالعات اجتماعی	۷. علوم انسانی و مطالعات اجتماعی
۸. ریاضیات	۸. ریاضیات
۹. علوم تجربی	۹. علوم تجربی
۱۰. زبان‌های خارجی	۱۰. زبان‌های خارجی
۱۱. آداب و مهارت‌های زندگی (نگاشت چهارم برنامه درسی ملی، ۱۳۸۹: ۶۸)	۱۱. آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده، (برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱: ۱۹)

سلامت جسمی و روانی مورد توجه قرار گرفته است. در حوزه فرهنگ و هنر جهت‌گیری فرهنگی و شکل‌گیری هویت از طریق تربیت هنری مورد توجه بوده است. با بررسی بیانیه‌های هر یک از حوزه‌های تربیت و یادگیری در صفحات ۲۰ الی ۳۹ برنامه درسی ملی می‌توانید با تعریف، ضرورت و کارکرد، قلمرو، و جهت‌گیری‌های کلی در سازماندهی محتوا و آموزش هر حوزه تربیت و یادگیری آشنا شوید. شما دروس زیر مجموعه کدام حوزه یادگیری را تدریس می‌کنید؟ در بیانیه این حوزه یادگیری چه تأکیداتی وجود دارد و جهت‌گیری آن چیست؟

* پی‌نوشت

1. Learning area
2. Key Idea

* منابع

۱. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، اسفند ۱۳۹۱.
۲. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، نگاشت چهارم، بهمن ۱۳۸۹.

و شیوه‌های ارزشیابی را به سوی تحقق اهداف برنامه‌درسی ملی سوق می‌دهد. در اصلاح عناوین حوزه‌ها نیز این امر مدنظر بوده‌است. به‌عنوان مثال در حوزه سلامت و تربیت‌بدنی موضوعاتی چون بهداشت، تغذیه، ایمنی، و تربیت‌بدنی با جهت‌گیری

تبیین فرایند تفکر و تعقل و چگونگی دستیابی به آن در انواع و اشکال مختلف (تفکر خلاق، نقاد، منطقی، سیستمی و تفکر همراه با مراقبه و عقل نظری و عملی) است.

حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری شامل کسب مهارت‌های عملی برای اداره امور زندگی؛ و کسب شایستگی مرتبط با فناوری و علوم وابسته، جهت آمادگی ورود به حرفه و شغل در بخش‌های مختلف اقتصادی و زندگی اجتماعی است.

آموزش‌های مرتبط با آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده در برنامه‌درسی به‌عنوان فرصتی برای به‌کارگیری آموخته‌ها در موقعیت‌های واقعی زندگی و متناسب با تفاوت‌های فردی و شرایط و مقتضیات محلی، وظیفه آماده کردن فرد برای ورود آگاهانه و مسئولانه به زندگی خانوادگی و اجتماعی را برعهده دارد.

شما با سایر حوزه‌ها از قبل آشنایی دارید، اما ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که در سایر حوزه‌ها نیز که عناوین آن‌ها جدید نیستند به تأسی از اصول، تحقق شایستگی‌های پایه اولویت می‌یابد و این امر تغییر محتوا، روش‌های یاددهی

۲-۸- بیانیه حوزه‌های تربیت و یادگیری:

۱- حوزه تربیت و یادگیری حکمت و معارف اسلامی

دین اسلام، که از جانب خدای متعال بر پیامبر اکرم (ص) نازل شده شامل اعتقادات، اخلاق، احکام و کلیه نظاماتی است که انسان‌ها برای رسیدن به مقصد متعالی خود بدان نیاز دارند. منابع اخذ معارف اسلامی، قرآن کریم، سنت و سیره پیامبر گرامی اسلام و جانشینان معصوم آن بزرگوار- صلوات‌الله علیهم - و عقل است. تعقل به معنای قدرت تجزیه و تحلیل و ربط دادن قضایا و سنجش و ارزیابی یافته‌ها بر اساس نظام معیار (اسلام) است که از طرق معتبر به‌دست آمده است. حکمت به معنای علم متین، محکم و استوار دستاورد قوه تعقل است. حکمت و بصیرت زمانی به‌وقوع می‌پیوندد که فرد در فرآیند صحیح تفکر با هدایت و رهبری عقل سلیم و نقل صحیح قرار گیرد. ایمان مبتنی بر تفکر، اساس اعمال دینی است و هیچ عمل دینی بی حضور تفکر و تعقل معنا و مفهوم ندارد. تفکر، مطالعه و پژوهش اساس معرفت دینی را تشکیل می‌دهد.

ضرورت و کارکرد حوزه: مهم‌ترین هدف تشکیل نظام اسلامی

به طور اعم و نظام آموزشی به‌طور اخص، تربیت دینی - به معنای عمیق و گسترده آن - است. دین مقدس اسلام برنامه جامع تربیتی انسان